

International
JOURNAL OF SOCIAL, HUMANITIES
AND ADMINISTRATIVE SCIENCES

Open Access Refereed E-Journal & Refereed & Indexed
JOSHASjournal (ISSN:2630-6417)

Architecture, Culture, Economics and Administration, Educational Sciences, Engineering, Fine Arts, History, Language, Literature, Pedagogy, Psychology, Religion, Sociology, Tourism and Tourism Management & Other Disciplines in Social Sciences

Vol:5, Issue:17

2019

pp.590-596

journalofsocial.com

ssssjournal@gmail.com

OSMANLI DÖNEMİ İSTANBUL'DA OPERA MEKANLARI

OPERA PLACES IN ISTANBUL DURING OTTOMAN PERIOD

Arş.Gör.Dr Bilgen ÖZCAN COŞKUNSOY

Onokuz Mayıs Üniversitesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Müzik Öğretmenliği, bigen77@hotmail.com, Samsun/Türkiye

Article Arrival Date : 06.07.2019

Article Published Date : 09.08.2019

Article Type : Research Article

Doi Number : <http://dx.doi.org/10.31589/JOSHAS.141>

Reference : Özcan Coşkunsoy, B. (2019). "Osmanlı Dönemi İstanbul'da Opera Mekanları", Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 5(16): 590-596

ÖZET

16 yy da Osmanlı sarayının çok sesli müzikle temasından yine Osmanlı'da 19 yy Avrupa evinin simgesi piyanoya, keman, viyolonsel, flüt gibi çalgıların eşlik etmesiyle ortaya çıkan salon musikisinden ve oradan da opera sahnelerine dötüşen bir müzik modernleşmesinden söz edilebilir. Bu sürecin en önemli göstergelerinden biri şüphesiz Tanzimat Fermanı ve bununla birlikte ortaya çıkan Levanten burjuvazinin, Avrupa'yı sadece ekonomik olarak değil, sosyolojik ve kültürel anlamda da takip ederek, Pera'daki yaşantılarına, opera gibi önemli bir Batılı eğlence sanatının girmesini istemeleri ve bu yönde çalışmalarda bulunmalarıdır. Opera sanatının İstanbul'a gelişiyile birlikte bu sanatın icra edildiği konser mekanlarının giderek artması, İstanbul halkının ve sarayın yaşantısına büyük bir zenginlik getirmiştir. Her biri birbirinden önemli tiyatro sahnelerinin kurulması ve bu sahnelerde yıllarca çok önemli müzik yapıtlarının sergilenmesi, Osmanlı dönemi modernleşmesinin büyük bir göstergesidir. Ancak; '19. yüzyılda Avrupa'nın birçok başkenti modern kentleşme anlayışında, yangın felaketinin yayılmasına karşı önleyici tedbirler alırken, yerleşim düzeninin ahşap ev üzerine kurulu olduğu İstanbul'da ise bu yok edici olgunun en büyük ve acımasız örneklerinin (Aracı, 2006:175) yaşanması, modernleşme yolundaki Osmanlı'nın günümüze çok fazla miras bırakamamasına neden olmuştur. Bu çalışmada, modernleşme sürecindeki Osmanlı sarayının ve İstanbul ahalisinin opera sanatı ile tanışması ve bu bağlamda ortaya çıkan opera sahnelerinin niceliği, niteliği, önemi tarihsel bir süreç içinde ele alınarak ve bu sürecin Saray ve Osmanlı halkına olan etkileri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Opera, Osmanlı Dönemi, Modernleşme

ABSTRACT

In the 16th century, Ottoman palace's contact with polyphonic music and in the 19th century, again during Ottoman period, the appearance of hall music with the companion of instruments such as the piano, violin, violoncello and flute which are the symbols of the European house and from that point a transformation to opera halls could make it possible to mention a music modernization. One of the most important indicators of this process is surely The Rescript of Gulhane and Middle-class of Levantine's desire to have a westerner entertainment art such as opera during their lives in Pera and their actions to make it possible by following the Europe not only economically, but also in a sociological and cultural way. The increase in the number of concert halls with the coming of opera in Istanbul brings a great richness to people of Istanbul and to the palace life. The setting of important theatre stages and the display of significant music productions in these stages are the great indicators of the modernization of the Ottoman period. However, while a lot of capital cities in Europe were having precautions against the disaster of fire in the understanding of modern urbanization, Ottoman failed to leave a legacy to our day due to big and cruel examples happened in Istanbul where the settlement plan of the city is based on wooden houses (Aracı;2006:175) In this study, introduction of opera art to Ottoman palace that was in the process of modernization and people of Istanbul and the quality, quantity and importance of opera stages created in this regard and in the frame of history and the effect of this process on the palace and people of Ottoman are presented.

Key Words: Opera, Ottoman Period, Modernization

1. GİRİŞ

Osmanlı Padişahlarının, dışarıdaki tiyatrolara olan ilgisi, bu tiyatroları fermanla ve ödenekle desteklemesi, tıpkı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Sultan'ın ve önemli yabancı konuklarının gidebileceği bir tiyatronun olması, padişahların Batılı sanatla yakından alakadar olması, Saray'ın saygınlığı bakımından oldukça önemli bir süreçtir. Nitekim Adülmecit, 1848'de Naum'da Machbeth operasını seyretmiş, Abdülaziz 1867'de Avrupa'ya giden ilk Türk hükümdarı olarak yaptığı gezide Pariste İl Travatore operasını izlemiş ve bu gösterilerden o kadar etkilenmiş olacak ki 1868'de Naum'a ödenek vermeyi ve Taksim'de bir Tiyatro-yi Hümayun kurmayı düşünmüştür (And,1989:33).

Padişah adına memleket dışına gönderilmiş olan elçilerin, gittikleri yerlerde edindikleri bilgileri bir rapor halinde yazıp tesbit ettiklerini, tarihi belgelerden okumaktayız. 'Sefaretname' ismiyle adlandırılan bu yazılar, Osmanlı döneminde, Türk cemiyetine Batı alemi hakkında oldukça geniş bilgi ve fikir veren eserlerdir. Geçmiş asırlardaki Türk okuyucusu, Garp Dram San'atı ve bu arada opera hakkında ilk esaslı bilgiyi sefaretnameler vasıtasıyla almıştır (Sevengil, 1969: 8). Bu bilgilerden en önemlisi, Üçüncü Sultan Ahmed'in Fransa'ya elçi olarak gönderdiği Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin sefaretnameleridir.

Sefaretname, Osmanlı Devleti'nin yabancı memleketlere göndermiş olduğu sefirlerin İstanbul'dan hareketlerinden başlayarak; gittikleri yerlerde gördükleri şeylerle, görüştükları devlet adamları, siyasi hadiseler ve yaptıkları işler hakkında tanzim ve takdim ettikleri raporlara verilen isimdir (Polatçı, 2011: 249). Bu yazılar, sefirler tarafından yazıldığı gibi, sefirin maiyetinden biri tarafından da yazılmaktadır. Çelebi Mehmet Efendi'nin yazmış olduğu bu notlar, sarayın opera sanatıyla tanışmasını sağlaması ve ne olduğu, nasıl olduğu konusunda ayrıntılı bir biçimde izlenimleri aktarması bakımından oldukça önemlidir.

Osmanlı Padişahlarının Batı'ya ve Batı sanatına olan merakının göstergesi olarak IV. Mehmed'in, sehzedelerinin sünneti ve kızı Hatice Sultan'ın İkinci Vezir Mustafa Paşa'yla evlenmesi dolayısıyla 1675'te Edirne'de düzenlenecek olan şenlikte, bir opera takımının yer almasını istemesinden söz edilmektedir. Köprülü Fazıl Ahmed Paşa bu iş için Venedik Balyosuna başvurmuş, ancak şenliğe çok az bir zaman kaldığı için bu istek gerçekleşmemiştir. Yine Üçüncü Selim'in memleket dışına gönderdiği elçilerin, sefaretnamelerinde opera oyunu hakkında malumat vermeye çalıştığı zamanlarda, Padişah, İstanbul'da memleketimize getirilmiş olan bir opera heyetinin temsilini bizzat seyretmiş bulunmaktadır (Sevengil, 1969:15).

III. Selim 1797 Mayıs ayında ilk defa Osmanlı'da opera seyreden padişah olmuştur. III. Selim çağında Beyoğlu'nda yılın üç ayında işleyen tahtadan bir tiyatronun olduğundan söz edilmektedir Böyle bir opera sahnesinin varlığı, gelecekte kurulacak olan Opera sahnelerinin ilk adımları olarak nitelendirilebilir.

Saray ahalışisin operayla olan ilişkisinin bir diğer göstergesi, ilk başlarda saray içinde geçici olarak kurulan tiyatro salonlarıdır. Örneğin 1843'te Valide Sultan Sarayı'nda Donizetti'nin *Belisario* operasının gösterimi için Saray'daki bir salon tiyatro gibi düzenlenmiştir. Harem kadınları ellerinde operanın Türkçe librettosu gösterimini ilgi ile izlemişlerdir (And; 1989:25). Saray haremının bu tür sanatlara olan ilgisi her padişah döneminde kendini birçok şekilde göstermiştir.

Sarayın en büyük opera destekçisi şüphesiz padişah Abdülmecit'dir. 3 Kasım 1839'da ilan edilen Tanzimat Fermanı, 17 yaşında tahta çıkan Sultan Abdülmecid'in Batılı reformların çizgisinde yürümeye devam edeceğinin önemli bir göstergesi olmuştur. Sarayda çocukluğundan beri Batı musikisini işiten ve padişah olduktan sonra da bu yeni zevke yakınlık gösteren Abdülmecit, musikili sahne eserleriyle ilk defa 1846 yılında ilgilenmeye başlamıştır. Abdülmecit Giuseppe Donizetti ile musiki meselelerini konuşurken sarayda musikili temsiller verilmesini bunun için de saray muzika heyetinden seçilecek Türk gençlerinin yetiştirilmesini istemiştir (Sevengil,1962:16). Bu istek üzerine gençler İtalyan musikiciler tarafından yetiştirilmiş ve Abdülmecit'e temsiller verilmiştir. Bu

temsiller, sadece operetlerle kalmamış, daha sonraları belli başlı operalarda sarayda oynanmaya başlanmıştır. Abdülmecit'in Dolmabahçe Sarayının yapımı sırasında yanına bir de tiyatro yapılmasını öngörmesi bir Osmanlı padişahının, sanata ve özellikle opera sanatına ne derece önem verdiğini göstermektedir.

1.1. Naum Tiyatrosu (1840-1870)

1840'da Beyoğlu'nda Naum Duhani tarafından, eski adıyla Grand Rue De Pera veya Cadde-i Kebir olan Çiçek Pasajı'nda kurulmuş (olan- sözcüğünü çıkart) Naum Tiyatrosu, Tanzimat devri tiyatrosunun önemli bir ismidir. Ünlü bir İtalyan gözbağcısı yani sihirbaz olan Giovanni Bartolomeo Bosco (1793-1863) Galatasaray karşısında illüzyon gösterileri vermek üzere bir tiyatro için ferman alır (And; 1989: 48). Ağustos 1840'ta açılacağı duyurulan bu tiyatronun tanıtımı için, Türkçe, Fransızca, Rumca ve Ermenice olmak üzere 4 dilde el ilanları bastırılır. Bosco'nun tiyatrosunu yaptığı ve 1844 sonlarında Naum tarafından yönetilen tiyatronun kurulduğu bu arazi, Michel Naum Duhani adında bir Halepliye aittir. Michel Naum'un evinin bulunduğu bu arazi 1831 büyük Pera yangınında kül olmuştur. Etrafi tahta perdelerle çevrili bu alan daha sonraları giderek bir tiyatro salonuna ve sonrada 19. yy da İstanbul'da İtalyan operasının seçkin eserlerinin sergilendiği Naum tiyatrosuna dönüşmüştür.

Bosco Tiyatrosu sahnesinde oynandığı tespit edilebilen ilk opera 1841'de sahnelenen Vincenzo Bellini'nin (1801-1835) Norma'sıdır (And,1989:86). 1844 yılının sonlarında tiyatroyu yönetmeye başlayan Naum'un getirmiş olduğu İtalyan sanatkarların burada oynadığı ilk eser ise Lucrezia Borgia operasıdır. Bu eser 29 Aralık 1844 Pazartesi akşamı oynamıştır ve Ceride-i Havadis operayı özetleyerek 209' uncu sayısında yer vermiştir. Tiyatroda oynayan diğer eserler sırasıyla Rossini'nin Sevil Berberi ve Geatano Donizetti'nin Parisina operalarıdır. Lucrezia Borgia ve Sevil Berberi operalarına ait hülasalardan bir tanesi Topkapı Sarayı arşivindedir (Sevengil, 1969: 25-28).

Tüm bu süre zarfında saraydan büyük destek gören Naum Tiyatrosu 1847'deki büyük Pera yangınında yok olmuştur. Mimar W.J. Smith tarafından tekrar inşa edilen tiyatro, Verdinin Macbeth operası ile muhteşem bir açılış gerçekleştirmiştir (Aracı, 2014; 191-192).

'Salon beyaz zemin üzerine altın varak dekoratif figürlerle bezeli kartonpiyerlerle süslüydü. Figüratif resimlerle donatılan tavanda ise aynı zamanda büyük madalyonlar içerisinde meşhur bestecilerin portleri yer almaktaydı. Bu tasarım salona büyük bir ihtişam verirken, tavanın merkezinden de 42 mumluk İngiliz yapımı büyük bir kristal avize sarkmaktaydı. Sahne de aynı oranda eskisine kıyasla çok daha büyüktü. Türkçe programda 'loj tabir olunur hücreler' olarak tasvir edilen parlak kumaştan perdelerle süslü kat kat zarif konforlu localar ise partner kısmını at nalı şeklinde çevreliyordu'(Aracı;2006:192).

Sultan Abdülmecit Naum'un yeni tiyatrosu ile yakından alakadar olanların başında gelmektedir. Yangından sonra 60.000 kuruş bağışta bulunan padişah, tiyatroya vergi affı getirilmesini de onaylamıştır. Bu nedendir ki Naum yeni binası için bir plan hazırlanmış, bu plana göre, yardımlarından dolayı, tiyatro sahnesinin tam karşısına Padişah için bir loca ayrılmıştır (Sevengil,1962:18). Tiyatro hem saraydan hem de yabancı devletlerin elçiliklerinden büyük yardım görmüştür. Bir dönem Naum tiyatrosu dışında başka hiçbir tiyatronun gösteri yapamaması için dönem dönem imtiyazlara bile sahip olmuştur. Bu dönemde Verdi, meşhur İl Trovatore isimli operayı 1853 yılında bestelemiştir. Bu opera Naum Tiyatrosu'nda aynı yıl 1853 Aralık ayı içinde oynanmıştır. Bu suretle İstanbul'un daha başka mekanlarında ünlü operaların hemen bestelendiği sene, hatta bazen Paris'ten önce sergilendiği belirtilir (Sevengil, 1969:36).

Beyoğlu'nda yirmi beş yıl gösterimlerine devam eden Naum Tiyatrosu, 1870 yılında yaz tatili sürecinde Pera yangınında tamamıyla yanana kadar, pek çok opera temsiline, balolara ve saltanat galalarına ev sahipliği yapmıştır. Ancak Tiyatro sahibinin tüm teşebbüslerine rağmen, salon yeniden yapılamamıştır.

1.2. Gedik Paşa Tiyatrosu

II. Mahmud'un İstanbul'a davet ettiği Soulie isminde bir Fransız idaresinde olan canbaz kumpanyası Taksim'de çadırlar kurarak gösteriler yapmaktadır. Bu canbaz ekip daha sonraları kazandıkları paralarla, Çarşıkapı'dan Gedikpaşa'ya giden cadde üstünde dört tarafı yolla çevrilmiş bir avlu içinde ahşap bir bina inşa ettirmişlerdir. Souie Canbazhanesinin yerinde şimdi Azak sineması ve apartmanlar yer almaktadır. Bu ahşap yapıdaki bina daha sonraları Gedikpaşa ismini almıştır. 1866 da Razi isminde bir ecnebi binayı kiralamış ve 'Osmanlı Tiyatrosu' adını vermiştir. Razi'nin, yerli ve yabancı sanatçılara opera temsilleri yaptırdığı Bina 1867'de yıktırılmıştır (Sevengil, 1969: 50-52). Gedikpaşa Tiyatrosu, Avrupa'dan sanatçılar ve operalar getirmek üzere bir şirket tarafından tekrar yaptırılmıştır. Bu yeni tiyatro Kasım 1867'de ilk temsille açılmıştır. Gedikpaşa Tiyatrosu 1867 itibariyle birçok yabancı sanatçıya yer vermiştir. Genellikle tiyatro eserlerinin gösterildiği sahnede, Rossini'nin Sevil Berberi eserinin oynandığına dair bilgiye Ruzname-i Ceride-i Havadis dergisindeki ilanlardan ulaşılabilir.

1.3. Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu

Osmanlı döneminde saray içindeki geçici olarak yaptırılan opera salonları dışında, sadece iki kalıcı tiyatro yaptırılmıştır. Bunlardan biri Abdülmecit'in Dolmabahçe Sarayı'na bağlı tiyatrosu ve diğeri de 1889'da II. Abdülhamit'in Yıldız Sarayı içinde yaptırdığı tiyatrodur.

Sultan Abdülmecid, batılı anlamda müzik dersi alan ve piyano çalan ilk padişah'tır. 27 Nisan 1857 tarihli Journal de Constantinople'da yer alan haberde, Sultan Abdülmecid, bizzat opera ve tiyatroları izlemiş hatta sarayın yanına "Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'nu" yaptırma ihtiyacı duyduğu yazılmıştır.

Dolmabahçe Sarayı Garabet Balyan ve oğulları tarafından tasarlanmıştır. Can (1993), Fossatilerin hazırlamış oldukları Saray Tiyatrosu projesinin, Dolmabahçe Saray Tiyatrosu'nun salon kısmına uygun olduğunu, dolayısıyla bu tasarımın Fossati-Barborini imzalı olabileceğini belirtmiştir.

Garabet Balyan ve oğulları tarafından Neo-klasik bir tarzda tasarlanmış sarayın, otuzdan fazla loca ile tam tamına üç yüz kişi alabilecek büyüklüktedir. Herkesin yeri bellidir. Saltanat locası, sultan için hazırlanmış olan özel dairelere bitişiktir. Hanım sultanların locası kafeslidir lakin öylesine büyüktür ki, gösteri boyunca yerlerinde oturup dinlemek zorunda değillerdir. Dahası, Şehzadelerin, paşaların ve elçilerin kendilerine ait salonları bulunmaktadır. Tiyatro salonu Versay Sarayı Operası ile aynıdır

Abdülmecit, sahne sanatına gösterdiği ilgi ve sevginin tesiri ile Dolmabahçe Sarayı yapılırken, sarayın yanına bir tiyatro binası yapılmasını istemiştir. Dolma Bahçe Tiyatrosu 1858'de Dolma Bahçe Sarayı yakınında Valide Camii Muvakkithanesi karşısında, bugün Mithatpaşa Stadyumu'nun bulunduğu yerde Bayıldım Yokuşuna çıkan yolun köşesindeydi (And;1989:26). Fiziki yapısı oldukça görkemli olan tiyatro üç sıra üzerine 30'a aşkın loca ve 300 kişilik bir kapasiteye sahipti. Padişahın locası sahnenin hemen yanındaydı ve harem kadınlarına ait localarının önünde kafesler mevcuttu. Sevengil'e (1969) göre, tiyatronun yapılma nedenlerinden en önemlisi, İstanbul sarayının Avrupa saraylarından aşağı kalmama isteğinden dolayıdır. Böylece hem Avrupa saraylarında olduğu gibi Padişahın sarayında da bir tiyatro binası bulunmuş olacak hem de tiyatro ve opera sanatı toplumda yeni bir ilerleme alanı kazanacaktı. Şu anki yerinde stadyum bulunan Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu 1853 yılında açılmış ve padişah için hususi temsiller verilmiştir. Devlet eliyle yapılan bu ilk tiyatro binasının ilk misafirleri çoğunlukla yabancı sanatkarlar olmuştur.

Sarayda 1848 yılından beri enstrüman, şan, dans dersleri alan Türk sanatçılar da Dolmabahçe Tiyatrosu açıldıktan sonra burada sahne almıştır. Özellikle Guatelli idaresindeki koroda yer alan sanatçılar solo ve toplu konserler vermişlerdir.

İlk Türk oyunu olarak tanıdığımız ve Fransız Tiyatrosunun ve Molier'in izlerini taşıyan İbrahim Şinasi Efendi'nin Şair Evlenmesi komedyası, Dolmabahçe Saray Tiyatrosu'nda oynanmak üzere yazarına ısmarlanmıştır (And, 1972: 27).

(Sevengil, Opera ve operetlerde kullanılan orkestrayı başlarda Callisto Guatelli Paşa yönetmiştir. Sonradan bu göreve Dussap Paşa getirilmiştir. Dussap Paşa orkestrayı piyano eşliği ile idare etmiştir Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosundaki çalışmalar Abdülazizi'in Padişahlığı sırasında zaman zaman 1863 yılına kadar sürmüştür. Daha sonra bu çalışmalar durmuş ve bir müddet sonra tiyatro binası yanmış, yerine ahır yaptırılmıştır.

1.4. Yıldız Sarayı Tiyatrosu

Şehzadeliğinde Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu ve Naum Tiyatrosu'na devam etmiş, İtalyan Müziği ve operalarıyla yetişmiş olan Abdülhamid uzun süren padişahlığı sırasında musikide babasını kendine örnek almış ancak Batı Müziğine olan düşkünlük Batı'ya olan özentiden öteye geçememiştir. Abdülhamid Yıldız Sarayı'na çekildiği zaman, ihtiyaç duyacağı her şeyi etrafında toplamaya çalışmıştır. Bunlardan biri olan Yıldız Sarayı Tiyatrosu, Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu'ndan sonra ikinci günümüze ulaşan tek saray tiyatrosudur (Ergin, 1997:21).

“Yıldız Sarayı Tiyatrosu, Yıldız sarayının kuzeyinde, Enderun veya Harem-i Hümayun denilen ikinci avluda Valide Sultan Köşkü (Hünkar Dairesi), Usta kalfalar Dairesi ve Gedikli Cariyeler Dairesi arasında yer almaktadır. Harem kapısından ikinci avluya girip, sol taraftaki Valide Sultan Köşkü'nü geçtikten sonraki ilk binadır. Dışarıdan ne olduğu pek belli olmayan Binaya iki mermer basamakla girilir. Bu küçük antreden çift kanatlı ahşap bir kapı vasıtasıyla salon kısmına geçilir, ayrıca buradan üst kata ulaşan mermer basamaklı bir merdiven mevcuttur. Küçük dikdörtgen planlı tiyatro salonunun üç tarafı sütunlarla taşınan localarla çevrilidir. Locaların bulunduğu U şeklindeki galeriyi taşıyan 12 adet ahşap sütun tavana kadar ulaşmaktadır. Galerinin yan bölümlerinde genellikle saray halkının kullanmış olduğu localar yer almaktadır. Bunlar gösteri sırasında altın yaldızlı şık ve zarif kafeslerle kapatılırdı.” (Bilgin; 1988:23).

Yıldız Tiyatrosu'nda yalnız İtalyanca opera, operet ve klasik müzik konserleri verilmemiş, aynı zamanda Türkçe oyunlar da oynanmıştır. Yıldız Tiyatrosu yapılmadan evvel, sarayda kurulan portatif sahnelerde Yakup Güllü (Güllü Agop) yönetimindeki Muzika-i Hümayun gençleri Türkçe müzikli oyunlar sergilemişlerdir. 1884'te saraya alınan Ahmet Mithat Efendi'nin yazdığı eserler de sahnelenmiştir (Yılmaz, 2013: 84).

Abdülhamid, padişah olduktan sonra hayatını emniyet altına almak için etrafı kalın ve yüksek duvarlarla çevrili Yıldız Köşküne çekilip orada oturmuş, tiyatroyu da onun içine yaptırmıştır. Abdülmecit Dolmabahçe Sarayı Tiyatrosu yandıktan sonra yerine ahır yaptırmıştı, Abdülhamid'de Yıldız Tiyatrosunun ahır halini yıktırarak 1889 yılında Şale Köşkü'yle birlikte Alman İmparatoru Kayzer II. Wilhelm'in ziyareti için yaptırmıştır.

İtalyan Stravolo ailesi, 1892'de kurduğu Citta di Napoli adlı topluluğuyla aynı yıl İstanbul'a gelmiştir. Günümüzde Saint Antoine Kilisesi'nin olduğu yerde bulunan Concordia Tiyatrosu'nda opera ve operetler sahnelemiş ve daha sonra II. Abdülhamid'in ilgisini çekmiş ve Yıldız Sarayına davet edilmişlerdir. Yıldız Sarayı'nda on beş yıl devamlı olarak opera ve operet oynayan heyetin başında Salvatore Stravolo vardır. Stravolo'nun çocukları ve damatları da sanatçıdır ve hepsi de II. Abdülhamid'in tahttan indirildiği 1909 yılına kadar, Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nda sahneye konan eserlerde rol almıştır. Beyoğlu'nda gösteri yapan Labruna İtalyan grubu da saraya davet edilmiştir. Sarayda Çampi ailesi diye bahsedilen ve padişahın maiyetine alındığı bildirilen sanatkar ailesi 15 yıl boyunca sarayda muazzam temsiller vermiştir (Serengil,1969:124).

Tiyatronun İtalyan ve Türk sanatçılardan meydana gelen oyuncu gruplarının yanı sıra, İstanbul'a gelen yabancı tiyatro grupları ve bazı yerli oyuncular da saraya kabul edilmişlerdir. Bunlar arasında, Fransız sanatçılar Sarah Bernhardt ve Coquelain Cadet ile Rus şantör Feodor Challapin, yerli sanatçılar Güllü Agop Efendi ve Naşit Efendi de vardır. Tiyatroda Sevil Berberi, Norma, Rigoletto,

Traviata, Carmen ve Aida gibi operalar sahnelenmiştir. Şu an Tiyatronun bir bölümünde, kullanıldığı döneme ait orijinal tiyatro kostümleri sergilenmektedir.

Ünlü İtalyan sanatçı Ernesto Rossi 1889 yılı başlarında İstanbul'a gelmiş ve Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nda gösteriler vermiştir. İstanbul'dan ayrıldıktan sonra yazdığı '*Kırk Yıllık Sanat Yaşamı*' adlı eserinin 3. Cildinde bahsettiği Yıldız Sarayı anılarından, tiyatro ve saray hakkında çok geniş bir bilgiye sahip olunabilir. Rossi eserde, sarayın fizyolojik yapısından ve saraya gelen sanatçılardan ve daimi orkestradan bahsederken, sarayın daimi orkestrasının şefinin, Guatelli Paşa olduğunu belirtilmektedir.

Tiyatronun en önemli yerinin, Galeri bölümünde bulunan ve sahnenin karşısındaki tüm cepheyi işgal eden Abdülhamid'in locası olduğunu ve bu locayı Abdülhamid'in kendisinin planladığını söyleyen Rossi, Abdülhamid'in bu locada birçok önemli devlet görevlisini ve birçok önemli yabancı devlet adamını ağırladığından, bu misafirlerin oyun boyunca değiştiğinden ve burada önemli devlet meselelerinin konuşulduğundan bahsetmiştir.

Yıldız Sarayı Tiyatrosu'ndaki gösterilerde katı sansür uygulaması, konularında rahatsız edici en ufak noktalar bulunan bazı operalar yasak edilip, hiç oynanmamasına neden olmuştur. Bu konular bazen yıldız, Kıbrıs, hürriyet, anarşi, Girit, Makedonya gibi kelimelerin kullanılmaması, bazen kral ve kral ailesinden birinin öldürülmesi, bazen de kralı devirmek ile ilgili olmuştur.

Tuğlacı (1981), Yıldız Sarayı Tiyatrosu ile ilgili şu bilgileri vermektedir. Yıldız Sarayı'nın opera direktörü Arturo Stravolo (1867-1956) ve ekibi 7 Temmuz 1893 gecesini Abdülhamid'in arzusuna uyarak peş peşe Boccaccio'nun *Seranad* ını, Granvia'nın *Üçlüsünü* ve *Befanayı* sunmuş ve padişah tarafından çok beğenilmiştir. O gece ödüllendirilen ekip saraya maaşlı olarak bağlanmıştır.

1908 yılında 31 Mart olayı ve Abdülhamid'in Selanik'e sürgün edilmesinden sonra Yıldız Sarayı, halk, İttihat ve Terakki Cemiyeti yanlıları, Ermeni yanlıları tarafından yağmalanmıştır. Bu sırada Yıldız Sarayı Tiyatrosu ve kütüphanesi talan edilmiştir. II. Abdülhamid'in saltanattan ayrılması üzerine Yıldız Tiyatrosu'nun İtalyan sanatçıları da saraydan ayrılmıştır. Yıldız Sarayı Tiyatrosu'nda Abdülhamid devrinden sonra da birkaç temsil verilmiştir. Ancak saray sanatçıları bu gösterilerde yer almamışlardır. 1910 yılının Şubat ayında hanımlara mahsus iki müsamere bu mekânda gerçekleşmiştir. Bu temsillerde Bahriye Bandosu tarafından bazı marşlar ve şarkılar da seslendirilmiştir. Sonuç itibarıyla pek çok güzel atılım gibi bu tiyatronun faaliyetleri de Abdülhamid'in tahttan indirilişini müteakip zayıflayıp son bulmuştur.

Cumhuriyetin ilanından sonra 1925 yılında Atatürk'ün emirleriyle Yıldız Sarayı Kütüphanesi koleksiyonu, 1924 yılında kurulmuş olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ne intikal ettirilmiştir. Bu kütüphanede, Türk Musikisi eserlerinden oluşan Külliyyatın yanı sıra saraya ithaf edilen çok değerli Batı eserlerinin olduğunu ilişkin bilgiler Abdülhamid'in kızı Ayşe Osmanoğlu tarafından aktarılmıştır.

2. SONUÇ VE TARTIŞMA

Osmanlı devletinin, Batı müziği ile Kanuni döneminde tanışması ancak çok fazla rağbet görmemesi, sonraki süreçte Osmanlı Padişahlarının, Avrupa'daki tiyatrolara olan ilgisi, bu tiyatroların kurulma aşamasında, fermanla ve ödenekle desteklemesi, padişahların, Saray'ın saygınlığını koruma, konukları ağırlama gibi gerekçelerle önemli bir konuma gelmesi ile batılılaşma ve modernleşmeyi gösteren önemli bir tarihsel süreci işaret etmektedir.

Sokullu'nun zevcesinin düzenlediği düğünde sergilenen ve halka kadar inen operacıklar, Batı oyunları diye adlandırılan ilk operaların sürece eklenmesiyle de gelişme göstermektedir.

Operanın tam olarak tanınması, III. Selim döneminde gerçekleşse de III. Selim döneminden sonra II. Mahmud dönemiyle yabancı tiyatrolar ile sanatta Batılılaşma tamamlanmış sayılabilmektedir.

Osmanlı dönemi modernleşmesinin büyük bir göstergesi olan opera, ahşap ev üzerine kurulu yerleşim sistemine sahip İstanbul'da, yangın felaketinin acımasız örnekleri ile modernleşme yolundaki en büyük engellerden birisi olmuş, opera sanatı ile ilgili Osmanlı'dan günümüze çok fazla miras bırakamamasına neden olmuştur.

KAYNAKÇA

- And, M. (1989). Türkiye'de İtalyan Sahnesi İtalyan Sahnesinde Türkiye, Metis Yayınları, İstanbul.
- Aracı, E. (2006). Donizetti Paşa Osmanlı Sarayının İtalyan Maestrosu, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Aracı, E. (2010). Naum Tiyatrosu 19. Yüzyıl İstanbul'un İtalyan Operası, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- Bilgin, B. (1988). Geçmişte Yıldız Sarayı, Yıldız Sarayı Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Can, C. (1993). İstanbul'da 19. yy Batılı ve Levanten Mimarlarının Yapı ve Koruma Sorunları, yayınlanmamış doktora tezi, YTÜ. Fen Bilimleri Enst., İstanbul
- Polatçı, T. (2011). Osmanlı Batılılaşmasında Yirmisekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Paris Sefaretnamesi'nin Önemi, Karatekin Üniversitesi SBE Dergisi 2(2): 249-263
- Sevengil, R.A. (1969). Opera Sanatı İle İlk Temaslarımız, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Tuğlacı, P. (1982). Osmanlı Mimarlığında Batılılaşma Dönemi ve Balyan Ailesi, İnkılap ve Aka, İstanbul,
- Yılmaz, N. (2013). Osmanlı Sarayı'nın Tiyatroları, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Yayınları Müzik-Bilim Dergisi, 2,81-88